

TƯ TƯỞNG HỒ CHÍ MINH VỀ VĂN HÓA VÀ SỰ VẬN DỤNG CỦA ĐẢNG CỘNG SẢN VIỆT NAM TRONG XÂY DỰNG NỀN VĂN HÓA TIÊN TIẾN, ĐẬM ĐÀ BẢN SẮC DÂN TỘC

TRẦN MẠNH QUÂN*

1. Tư tưởng Hồ Chí Minh về văn hóa

Văn hóa vừa là động lực, vừa là mục tiêu của sự nghiệp cách mạng

Chủ tịch Hồ Chí Minh thấy rõ vai trò đặc biệt quan trọng của văn hóa đối với phát triển dân trí. Để thay thế văn hóa nô dịch của chủ nghĩa thực dân bằng một nền văn hóa mới cách mạng, ngay sau khi vừa giành được độc lập, trước tình thế “ngàn cân treo sợi tóc”, tại phiên họp đầu tiên của Chính phủ lâm thời nước Việt Nam Dân chủ cộng hòa, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã đề nghị mở ngay chiến dịch chống giặc đói. Người coi đói nát cũng là một thứ giặc, xem đói nghèo cũng như những tập tục lạc hậu cũng là một loại kẻ thù và một dân tộc đói là một dân tộc yếu, đó là một trong những yếu tố cản trở cho sự nghiệp cách mạng của quần chúng nhân dân. Chủ tịch Hồ Chí Minh đã nhấn mạnh: “Nay nước ta đã độc lập, tinh thần được giải phóng, cần phải có một nền văn hóa hòa hợp với khoa học và hợp cả với nguyện vọng của dân” (1). Người nói: “Một dân tộc đói là một dân tộc yếu” (2) và cho rằng: “Muốn giữ vững nền độc lập, muốn làm cho dân giàu, nước mạnh, mọi người Việt Nam phải hiểu biết quyền lợi của mình, bổn phận của mình, phải có kiến thức mới để có thể tham gia vào công cuộc xây dựng nước nhà, và trước hết phải biết đọc, biết viết chữ quốc ngữ” (3). Tại Hội nghị Văn hóa toàn quốc

Vấn đề văn hóa trong tư tưởng Hồ Chí Minh luôn có một vị trí hết sức quan trọng. Chủ tịch Hồ Chí Minh chính là điểm hội tụ những giá trị cao đẹp nhất trong lịch sử hàng ngàn năm văn hiến của dân tộc Việt Nam, cũng là điển hình của sự kết hợp hài hòa giữa giá trị văn hóa dân tộc với tinh hoa của nhiều dòng văn hóa Đông - Tây. Những quan điểm của Người về văn hóa đã góp phần vào sự tiến bộ và phát triển nền văn minh của nhân loại, đồng thời là kim chỉ nam để Đảng ta hoạch định đường lối, chính sách phát triển văn hóa qua các giai đoạn xây dựng đất nước.

lần thứ nhất, ngày 24-11-1945, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã nhấn mạnh: “Văn hóa soi đường cho quốc dân đi”, Người chỉ rõ: Nhiệm vụ của văn hóa mới là phải lấy hạnh phúc của đồng bào, sự nghiệp đấu tranh của dân tộc làm nội dung phản ánh, đồng thời phải tiếp thu những kinh nghiệm của văn hóa xưa và nay để xây dựng nền văn hóa mới Việt Nam với ba tính chất: dân tộc, khoa học, đại chúng. Có nghĩa là, dân tộc Việt Nam muốn xây dựng và phát triển đất nước, nhất định phải phát triển, chấn hưng văn hóa, tạo ra những giá trị văn hóa mới tốt đẹp.

Người cũng cho rằng, văn hóa như một động lực thúc đẩy đại đoàn kết dân tộc, Chủ tịch Hồ Chí Minh cho rằng lòng yêu nước, tình cảm gắn bó máu thịt và trách nhiệm của người dân Việt Nam, đã đúc kết thành truyền thống yêu nước và được nâng lên thành chủ nghĩa yêu nước, một nét văn hóa đặc sắc và cốt lõi của dân tộc, Người viết: “Dân ta có một lòng nồng nàn yêu nước. Đó là một truyền thống quý báu của ta từ xưa đến nay, mỗi khi Tổ quốc bị xâm lăng, thì tinh thần ấy lại sôi nổi, nó kết thành một làn sóng vô cùng mạnh mẽ, to lớn, nó lướt qua mọi sự nguy hiểm, khó khăn, nó nhấn chìm tất cả lũ bán nước và cướp nước” (4). Chính ngọn nguồn giá trị văn hóa tư tưởng truyền thống, ý chí độc lập và khát vọng tự do, tinh thần dân tộc và chủ nghĩa yêu nước đã trở thành nền tảng văn hóa

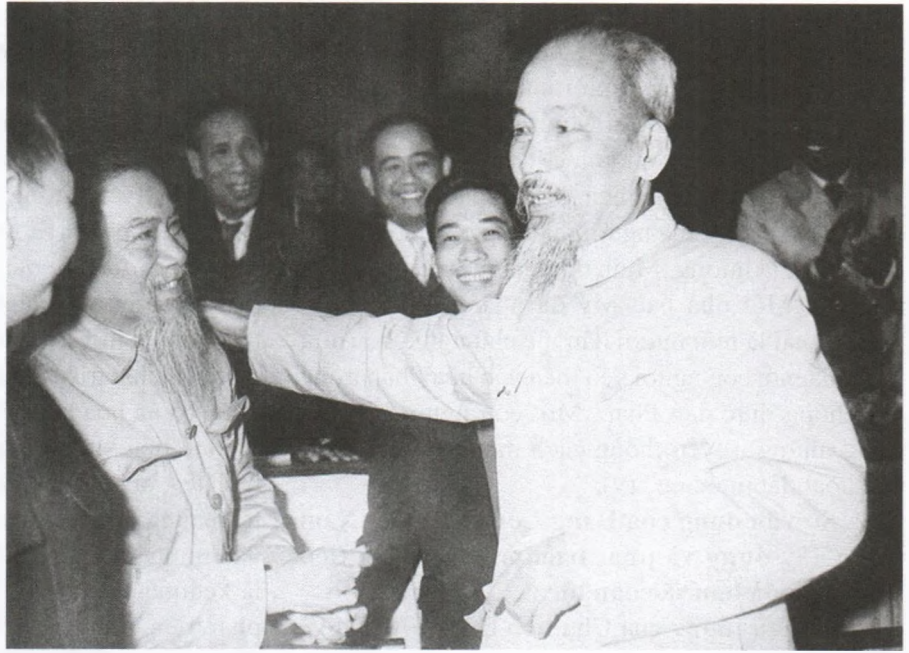
ting thân, là động lực vĩ đại giúp nhân dân Việt Nam, đứng lên đấu tranh giành và giữ độc lập dân tộc trước mọi kẻ thù xâm lược.

Giữ gìn bản sắc văn hóa dân tộc và tiếp thu tinh hoa văn hóa nhân loại

Chủ tịch Hồ Chí Minh luôn có ý thức rõ ràng về giá trị văn hóa dân tộc, văn hóa tinh thần và văn hóa vật chất. Người đưa ra khái niệm rất đầy đủ về văn hóa, năm 1943, trong phần cuối của bản thảo cuốn **Nhật ký trong tù**, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã viết: “Vi lẽ sinh tồn cũng như mục đích của cuộc sống, loài người mới sáng tạo và phát

minh ra ngôn ngữ, chữ viết, đạo đức, pháp luật, khoa học, tôn giáo, văn học, nghệ thuật, những công cụ cho sinh hoạt hằng ngày về mặc, ăn, ở và các phương thức sử dụng. Toàn bộ những sáng tạo và phát minh đó tức là văn hóa” (5). Với nhận định này, có thể thấy trong quan niệm của Người, văn hóa chính là toàn bộ những sáng tạo vật chất và sáng tạo tinh thần của con người nên “văn hóa là một kiến trúc thượng tầng”; văn hóa là sự sáng tạo của ngôn ngữ, đạo đức, lối sống, giáo dục, khoa học, pháp luật, tôn giáo, văn học, nghệ thuật... Vì thế, về bản chất, dù ở nghĩa rộng hay nghĩa hẹp, thì văn hóa chính là sự sáng tạo, phát minh của con người vì mục đích sinh tồn và phát triển. Văn hóa là cơ sở tạo nên đời sống xã hội, là đặc trưng của xã hội loài người; trong đó, con người vừa là chủ thể của văn hóa, vừa là sản phẩm của văn hóa.

Chủ tịch Hồ Chí Minh luôn đề cao những giá trị truyền thống, bản sắc dân tộc nhưng quan điểm của Người về văn hóa không tự bó mình vào chủ nghĩa dân tộc hẹp hòi, thiên cận. Theo tư tưởng Hồ Chí Minh, văn hóa là sự thống nhất giữa chủ nghĩa yêu nước và tinh thần quốc tế cao cả. Người khâm phục, tôn trọng nền văn hóa phát triển của các dân tộc khác, không kể đó là những dân tộc có bọn thực dân đang là kẻ thù xâm lược nước ta. Chủ tịch Hồ Chí Minh khẳng định sự tương tác, giao lưu giữa các

Bác Hồ và họa sĩ Nguyễn Phan Chánh - Ảnh tư liệu Bảo tàng Hồ Chí Minh

nền văn hóa của các dân tộc khác nhau chính là yếu tố thúc đẩy sự phát triển văn hóa của mỗi dân tộc, làm cho nó hoàn thiện và đa dạng hơn. Người nói: “Văn hóa Việt Nam ảnh hưởng lẫn nhau của văn hóa Đông phương và Tây phương chung đúc lại (...). Tây phương hay Đông phương có cái gì tốt ta phải học lấy để phải tạo ra một nền văn hóa Việt Nam. Nghĩa là, lấy kinh nghiệm tốt của văn hóa xưa và văn hóa nay, trau dồi cho văn hóa Việt Nam thật có tinh thần thuần túy Việt Nam để hợp với tinh thần dân chủ” (6). Người có thể thảo luận một cách tinh tế về các tác phẩm, những nghệ sĩ đã mạnh dạn phơi trần sự thật xã hội thực dân phong kiến, kêu gọi đấu tranh. Chính vì vậy, Người từng phát biểu cần phải học hỏi những cái hay của bất kỳ nước nào ở Âu, Mỹ hay tiếp thu nhiều mặt: tư tưởng Khổng giáo, Phật giáo, Thiên Chúa giáo, văn hóa châu Âu, tư tưởng Tôn Trung Sơn, đặc biệt là chủ nghĩa Mác - Lênin, ngoài ra, còn tiếp thu nền nghệ thuật, âm nhạc, hội họa... Người nói với một nhà văn Liên Xô: “Có điều các bạn chớ hiểu là tôi cho rằng, chúng tôi cần phải dứt bỏ văn hóa nào đó, dù là văn hóa Pháp đi nữa. Ngược lại, tôi muốn nói điều khác. Nói đến việc mở rộng kiến thức của mình về văn hóa thế giới, mà đặc biệt hiện nay là, văn hóa Xôviết - chúng tôi thiếu - nhưng đồng thời phải tránh nguy cơ trở thành kẻ bắt chước”, “Văn hóa của các dân

tộc khác cần phải được nghiên cứu toàn diện, chỉ có trong trường hợp đó mới có thể tiếp thu được nhiều hơn cho văn hóa của chính mình” (7). Tư duy văn hóa của Chủ tịch Hồ Chí Minh là tư duy giao lưu, tiếp biến văn hóa có chọn lọc, nó rất xa lạ với mọi thứ kỳ thị, hẹp hòi văn hóa, Người căn dặn: “Mình đã hưởng cái hay của người thì cũng phải có cái hay cho người ta hưởng. Mình đừng chịu vay mà không trả” (8). Một nhà báo Mỹ đã nhận xét: “Cụ Hồ không phải là một người dân tộc chủ nghĩa hẹp hòi, mà cụ là một con người yêu mến văn hóa Pháp trong khi chống thực dân Pháp. Một con người biết coi trọng những truyền thống cách mạng Mỹ, khi Mỹ phá hoại đất nước cụ” (9).

2. Sự vận dụng của Đảng Cộng sản Việt Nam trong xây dựng và phát triển nền văn hóa tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc

Những tư tưởng của Chủ tịch Hồ Chí Minh về văn hóa trở thành nền tảng tư tưởng, kim chỉ nam cho Đảng, Nhà nước và nhân dân ta xây dựng nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc. Trong giai đoạn 1945-1975, Đảng ta đã quan tâm lãnh đạo cách mạng với đường lối phát triển văn hóa dân tộc, văn hóa cách mạng Việt Nam đã có những đóng góp thực sự lớn lao, tạo nên sức mạnh tinh thần, tư tưởng to lớn cùng với sức mạnh chính trị, quân sự, kinh tế trong chiến lược tổng hợp để chiến thắng kẻ thù xâm lược, đem đến những thắng lợi vẻ vang trong sự nghiệp xây dựng chủ nghĩa xã hội và giành lại thống nhất đất nước. Sau khi thống nhất, cùng với việc xây dựng, củng cố chế độ chính trị và xây dựng, phát triển kinh tế, toàn quốc hướng đến mục tiêu lớn là xây dựng chế độ mới, nền kinh tế mới, nền văn hóa mới và con người mới xã hội chủ nghĩa. Trong suốt 10 năm, từ năm 1976-1986, Đảng tiếp tục đẩy mạnh cách mạng tư tưởng và văn hóa với nhiệm vụ “xây dựng nền văn hóa xã hội chủ nghĩa” với tính chất dân tộc và làm chủ tập thể về văn hóa, tạo ra cho mọi quần chúng nhân dân một cuộc sống tinh thần phong phú, phù hợp với mục đích cao quý của chủ nghĩa xã hội. Năm 1986, mở ra bước ngoặt trong sự nghiệp xây dựng đất nước ở nước ta khi Đảng quyết định tiến hành công cuộc đổi mới toàn diện. Cùng với sự đổi mới trong tư duy kinh tế và chính trị, Đảng ta đã có những đổi mới quan trọng trong tư duy về văn hóa từ việc xác định vị trí, vai trò cũng như trong thực hiện nhiệm vụ xây dựng và

phát triển văn hóa cách mạng, tiếp nhận các giá trị văn hóa của dân tộc và thời đại.

Vận dụng sáng tạo tư tưởng Hồ Chí Minh về văn hóa, xây dựng nền văn hóa dân tộc và con người Việt Nam đáp ứng yêu cầu của tình hình và nhiệm vụ, Hội nghị Trung ương 5 khóa VIII của Đảng đã ban hành Nghị quyết về xây dựng và phát triển nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc lần đầu tiên, lĩnh vực văn hóa được xác định tương đối rõ về nội hàm và vị trí, vai trò đối với sự nghiệp xây dựng và phát triển đất nước. Theo đó, Đảng ta khẳng định: “Văn hóa là nền tảng tinh thần của xã hội, vừa là mục tiêu vừa là động lực thúc đẩy sự phát triển kinh tế - xã hội”. Vì thế, “xây dựng và phát triển kinh tế phải nhằm mục tiêu văn hóa, vì xã hội công bằng văn minh, con người phát triển toàn diện. Văn hóa là kết quả của kinh tế đồng thời là động lực của sự phát triển kinh tế. Các nhân tố văn hóa phải gắn kết chặt chẽ với đời sống và hoạt động xã hội trên mọi phương diện chính trị, kinh tế, xã hội, luật pháp, kỷ cương... biến thành nguồn lực nội sinh quan trọng nhất của phát triển” (10).

Đại hội IX của Đảng tiếp tục khẳng định, xây dựng nền văn hóa tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc vừa là mục tiêu, vừa là động lực thúc đẩy sự phát triển kinh tế, xã hội. Mọi hoạt động văn hóa nhằm xây dựng con người Việt Nam phát triển toàn diện về chính trị, tư tưởng, trí tuệ, đạo đức, thể chất, năng lực sáng tạo, có ý thức cộng đồng, lòng nhân ái, khoan dung, tôn trọng nghĩa tình, lối sống có văn hóa, quan hệ hài hòa trong gia đình, cộng đồng và xã hội. Bước phát triển trong quan điểm của Đảng về văn hóa thời kỳ này là nhấn mạnh mục tiêu hoàn thiện nhân cách con người và xây dựng con người để phát triển văn hóa. Đại hội xác định nhiệm vụ trọng tâm là xây dựng con người Việt Nam phát triển toàn diện. Để đạt được mục tiêu đề ra, các chương trình hành động phải được triển khai đồng bộ, chú trọng việc mở rộng và nâng cao hiệu quả cuộc vận động “Toàn dân đoàn kết xây dựng đời sống văn hóa”, “Xây dựng nếp sống văn minh và gia đình văn hóa”, phong trào “Người tốt, việc tốt”, làm cho văn hóa thấm sâu vào từng khu dân cư, từng gia đình, từng người...

Đến Đại hội X của Đảng, với quan điểm văn hóa là nền tảng tinh thần của xã hội, những yêu cầu về tiếp tục phát triển sâu rộng và nâng cao chất lượng nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân

tộc, gắn kết chặt chẽ và đồng bộ hơn với phát triển kinh tế, xã hội, làm cho văn hóa thấm sâu vào mọi lĩnh vực của đời sống xã hội và việc xây dựng, hoàn thiện giá trị, nhân cách con người Việt Nam, bảo vệ và phát huy bản sắc văn hóa dân tộc trong thời kỳ công nghiệp hóa, hiện đại hóa, hội nhập kinh tế quốc tế,... được khẳng định lại, tiếp nối quan điểm về văn hóa từ kỳ đại hội trước. Đại hội lần này cũng đề ra yêu cầu đa dạng hóa các hình thức hoạt động của phong trào “Toàn dân đoàn kết xây dựng đời sống văn hóa”, xây dựng và nâng cấp đồng bộ hệ thống thiết chế văn hóa, nâng cao hiệu quả hoạt động của hệ thống nhà văn hóa, bảo tàng, nhà truyền thống...

Cương lĩnh xây dựng đất nước trong thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội (Bổ sung, phát triển năm 2011) của Đảng tại Đại hội XI đã tiếp tục khẳng định yêu cầu xây dựng nền văn hóa tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc, phát triển toàn diện, thống nhất trong đa dạng và đó là một “nền văn hóa thấm nhuần sâu sắc tinh thần nhân văn, dân chủ, tiến bộ; làm cho văn hóa gắn kết chặt chẽ và thấm sâu vào toàn bộ đời sống xã hội, trở thành nền tảng tinh thần vững chắc, sức mạnh nội sinh quan trọng của phát triển” (11). Sau hơn 35 năm đổi mới, trên tinh thần tiếp thu và chọn lọc, Nghị quyết Đại hội lần thứ XIII của Đảng xác định trong định hướng phát triển đất nước giai đoạn 2021-2030: “Phát triển con người toàn diện và xây dựng nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc để văn hóa thực sự trở thành sức mạnh nội sinh, động lực phát triển đất nước và bảo vệ Tổ quốc. Tăng đầu tư cho phát triển sự nghiệp văn hóa. Xây dựng, phát triển, tạo môi trường và điều kiện xã hội thuận lợi nhất để khơi dậy truyền thống yêu nước, niềm tự hào dân tộc, niềm tin, khát vọng phát triển đất nước phồn vinh, hạnh phúc; tài năng, trí tuệ, phẩm chất của con người Việt Nam là trung tâm, mục tiêu và động lực phát triển quan trọng nhất của đất nước” (12). Như vậy, cùng với việc làm tốt công tác xây dựng Đảng, phát triển kinh tế, củng cố quốc phòng, an ninh thì thực hiện hiệu quả định hướng phát triển văn hóa của Đảng có ý nghĩa đặc biệt quan trọng trong tiến trình phát triển chung của đất nước.

Tiếp tục kế thừa những giá trị tư tưởng của Chủ tịch Hồ Chí Minh về văn hóa, cả hệ thống chính trị cần phải nâng cao hơn nữa nhận thức về vị trí, vai trò, tầm quan trọng của văn hóa, xây dựng nền văn

hóa và con người Việt Nam trong thời kỳ đổi mới và hội nhập quốc tế sâu rộng. Quá trình tổ chức thực hiện, các cấp ủy, chính quyền, cơ quan chức năng cần chăm lo xây dựng văn hóa trong Đảng và hệ thống chính trị, gắn xây dựng văn hóa với các trụ cột của đất nước. Quan tâm chăm lo xây dựng môi trường văn hóa lành mạnh; phát huy mặt tích cực, hạn chế mặt tiêu cực của các nhân tố khách quan và chủ quan, của điều kiện bên trong và bên ngoài, nhằm phát triển kinh tế, văn hóa, xã hội hài hòa và cân đối. Tăng cường các nguồn lực, phương tiện cho hoạt động văn hóa, bảo đảm phát triển văn hóa đồng bộ, hài hòa với tăng trưởng kinh tế, hình thành nền tảng tinh thần vững chắc cho xã hội, làm cho văn hóa thấm sâu trong đời sống xã hội; nâng cao giá trị của con người Việt Nam mới xã hội chủ nghĩa đồng thời góp phần xây dựng nền văn hóa đất nước tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc ■

T.M.Q

1. Hồ Chí Minh, *Về văn hóa*, Bảo tàng Hồ Chí Minh, Hà Nội, 1997, tr.10.
- 2, 3. *Hồ Chí Minh toàn tập*, tập 4, Nxb Chính trị quốc gia Sự thật, Hà Nội, 2011, tr.7, 40.
4. *Hồ Chí Minh toàn tập*, tập 7, Nxb Chính trị quốc gia Sự thật, Hà Nội, 2011, tr.38.
5. *Hồ Chí Minh toàn tập*, tập 3, Nxb Chính trị quốc gia Sự thật, Hà Nội, 2011, tr.458.
6. Hồ Chí Minh, *Về công tác văn hóa văn nghệ*, Nxb Sự thật, Hà Nội, 1971, tr.71.
7. *Bác Hồ với văn nghệ sĩ*, Nxb Tác phẩm mới, Hà Nội, 1985, tr.349.
8. Báo *Cứu Quốc*, ngày 9-10-1945.
9. Trần Văn Giàu, *Giá trị tinh thần truyền thống của dân Việt Nam*, Nxb Thành phố Hồ Chí Minh, 1993, tr.331.
10. Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Hội nghị lần thứ năm Ban Chấp hành Trung ương khóa VIII*, Nxb Chính trị quốc gia Sự thật, Hà Nội, 1998.
11. Đảng Cộng sản Việt Nam, *Cương lĩnh xây dựng đất nước trong thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội (Bổ sung, phát triển năm 2011)*, Nxb Chính trị quốc gia Sự thật, Hà Nội, 2011, tr.19.
12. Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*, tập 1, Nxb Chính trị quốc gia Sự thật, Hà Nội, 2021, tr.34.